

УДК 615.838(477)

І. П. Шмакова, Е. В. Серафимова

ЩОДО РОЗРОБКИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ЛІКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Одеський державний медичний університет

Роль і значення санаторно-курортної системи в соціально-економічному розвитку України полягає як у величезних її можливостях у справі підтримання, зміцнення і розвитку здоров'я нації, так і у визнанні особливого значення України у світовому рекреаційному процесі, духовно-моральному, культурно-історичному становленні та розвитку світового суспільства. Україна має унікальний здобуток, який включає не тільки винятковий рекреаційно-історичний потенціал, але й неповторні та різноманітні природні лікувально-оздоровчі можливості [1–3].

У той же час унікальні природно-оздоровчі ресурси використовуються в Україні не ефективно. Більше того, є тенденція до їх руйнування і знищення. Державний бюджет не отримує очікуваних находжень від санаторно-курортної галузі.

Ситуація, що склалася, потребує розробки і реалізації комплексної ефективної державної політики в санаторно-курортній сфері.

Покладаючись на світовий досвід, Україна як держава формує політику охорони здоров'я і забезпечує її реалізацію шляхом закріплення конституційних і законодавчих засад охорони здоров'я, визначення її мети, головних завдань, напрямків, принципів і пріоритетів, встановлення норма-

тивів й обсягів бюджетного фінансування, затвердження переліку комплексних і цільових загальнодержавних програм.

Стратегічною метою державної політики є створення конкурентоспроможного на світовому ринку санаторно-курортного комплексу, який здатний забезпечити ефективно відтворення трудових ресурсів і генотипу української нації та вагоме поповнення державного бюджету [2; 4].

Протягом багатьох років на кафедрі фізіотерапії, медичної реабілітації та курортології Одеського державного медичного університету вивчають стан курортної справи в Україні, проводять знайомство з досвідом роботи закордонних курортних закладів [1–3; 5–12]. Останнім часом особливо ретельно вивчалися зміни в організації фізіотерапевтичної допомоги та курортної справи в Одеській і Миколаївській областях. Це надає можливість зробити деякі висновки щодо стану санаторно-курортної галузі у країні та поза її межами, розробити низку пропозицій щодо її розвитку [13–16].

Україна — одна з найбагатших на природні лікувальні ресурси держав у світі. На її території вдало поєднуються клімат, мінеральні води, озокерит і лікувальні грязі. Країна розташована в географічному центрі Європи, у зонах мішаних

лісів і степів, на півдні омивається двома морями, в ній є відносно високі гори (Говерла — 2061 м), багато річок, озер, штучних водоймищ. Отже, кліматичні умови дозволяють створити в Україні приморські та гірські курорти. На території України для санаторно-курортного лікування, пакетування та розливу в пляшки використовуються запаси понад 200 родовищ мінеральних вод і 25 родовищ лікувальних грязей.

Майже в кожній із областей України виявлені мінеральні води різного складу. Найбільша кількість мінеральних джерел зосереджена в її західній частині. Поширені практично всі типи мінеральних вод, які використовуються з лікувально-оздоровчою метою. Крім курортів, мінеральні води широко застосовують для лікування шляхом розливу у пляшки лікувальних та лікувально-столових мінеральних вод. Особливо багаті в Україні запаси лікувальних грязей усіх генетичних типів, які зосереджені головним чином у південних (Азовсько-Чорноморське узбережжя) та північно-західних (Прикарпаття) регіонах. На основі грязьових родовищ функціонують найдавніші в Україні, широковідомі за її межами грязьові курорти.

Практично всі генетичні типи грязей, мінеральні води ши-

рокого спектра дії, різноманітний ландшафт і рослинний світ, сприятливий клімат, теплі моря, річки та озера, понад 70 місцевостей, де використовуються природні лікувальні фактори — все це у поєднанні з сучасною медичною базою виводить Україну на одне з провідних місць у світі за природними ресурсами для лікувально-оздоровчого процесу [1; 2].

Окрім природних лікувальних факторів, постійно широко використовуються апаратна фізіотерапія, масаж і лікувальна фізкультура. Тому велике значення у багатьох санаторно-курортних закладах має апаратна фізіотерапія. До того ж науково-технічний прогрес і розвиток медичної науки дозволяє все ширше використовувати магнітну, лазерну, електроімпульсну, мікрохвильову, інгаляційну, ультразвукову терапію та інші види фізичних факторів. Поширюється їх розвиток на комп'ютерній програмній основі. Але складні фінансово-економічні умови призводять до значного погіршення матеріально-технічної бази багатьох санаторно-лікувальних закладів, значна більшість апаратури є застарілою, потребують заміни медичне та технічне обладнання, фізіотерапевтична апаратура, негайного ремонту — приміщення корпусів. Спостерігається тенденція до руйнування існуючої системи надання фізіотерапевтичної та санаторно-курортної допомоги населенню України взагалі [17; 18].

За даними Державного комітету статистики, на 2001 р. в Україні нараховується близько 96 курортів і лікувальних місцевостей, де функціонують понад 1192 санаторіїв, санаторіїв-профілакторіїв, будинків відпочинку і пансіонатів, розрахованих на одночасний прийом 245 тис. громадян, 2010 баз та інших закладів відпочинку на 238 тис. місць. Щоро-

ку санаторно-курортним лікуванням і всіма видами організованого відпочинку користуються близько 2,9 млн громадян, із них 2,7 млн лікувались і відпочивали тривалий час [2].

Аналіз державної політики та стратегічної мети в галузі санаторно-курортного лікування та оздоровлення свідчить про те, що реалізація законодавства України про охорону здоров'я здійснюється на основі Конституції України, «Основ законодавства України про охорону здоров'я» та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, постанов Кабінету Міністрів, відомчих організацій. «Основи...» є провідним документом, що визначає організаційні, професійні, правові, економічні і соціальні засади санаторно-курортного лікування та оздоровлення. Однак слід відмітити, що кількість конкретних документів щодо санаторно-курортних систем невелика порівняно з іншими галузями охорони здоров'я, хоча вони так або інакше стосуються її [4; 12; 13; 19].

Зміни політичних, економічних умов в Україні, концептуальних підходів до розвитку галузі санаторно-курортного лікування та оздоровлення потребують юридичного визначення принципів нових явищ, таких як приватна медична практика, страхова медицина, ліцензування й акредитація медичних установ, гарантований рівень медичної допомоги, сертифікація імпортованих ліків тощо [4; 16; 19–21].

Розвиток курортів України турбує багатьох вчених [1–3; 12; 13; 15; 17; 22–24].

Розглянемо нові напрямки державної політики в галузі санаторно-курортного лікування та оздоровлення. Збереження й зміцнення здоров'я населення України, удосконалення системи санаторно-курортного лікування та оздоровлення потребує здійснення комплексу

загальнодержавних заходів, що передбачають:

— впровадження у загальнонаціональну ідею філософії «здорового способу життя»;

— удосконалення нормативно-правового поля існування санаторно-курортних комплексів;

— розроблення національної Програми збереження природних ресурсів, які використовуються для лікування та оздоровлення людей, і надання їм статусу «складових національної скарбниці»;

— розробка механізму компенсації підприємствами, які забруднюють навколишнє середовище, витрат на утримання санаторно-курортних комплексів;

— подальший розвиток системи охорони материнства й дитинства, планування й захисту сім'ї, цілеспрямованої політики підтримки молоді, соціального захисту інвалідів і людей похилого віку.

Основним законом, який регулює діяльність закладів санаторно-курортної допомоги, є Закон України «Про курорти» за № 2026-III від 05.10.2000 року [25]. Цей Закон визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку курортів в Україні й спрямований на забезпечення використання з метою лікування і оздоровлення людей природних лікувальних ресурсів, природних територій курортів, які є надбанням народу України, та їх охорони.

Завданням законодавства про курорти є регулювання суспільних відносин у сфері організації і розвитку курортів, виявлення та облік природних лікувальних ресурсів, забезпечення їх раціонального видобутку, використання й охорони з метою створення сприятливих умов для лікування, профілактики захворювань і відпочинку людей.

Оцінюючи організаційні засади функціонування системи санаторно-курортного лікуван-

ня, слід визначити чітку і надійну побудову цієї системи, наявність у ній всіх необхідних для нормальної діяльності системи компонентів, що створює можливість надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів курортів, допомагає зробити санаторно-курортне лікування високоефективним, а відпочинок та оздоровлення громадян — дійсно корисним. Привертає увагу необхідність розробки та впровадження заходів, спрямованих на розвиток і підтримку галузі санаторно-курортного лікування.

За ст. 3 Закону «Про курорти», державна політика України у сфері курортної справи визначається Верховною Радою України і будується на принципах:

— законодавчого визначення умов і порядку організації діяльності курортів;

— забезпечення доступності санаторно-курортного лікування для всіх громадян, в першу чергу для інвалідів, ветеранів війни та праці, учасників бойових дій, громадян, які потерпіли внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, дітей, жінок репродуктивного віку, які страждають на гінекологічні захворювання, хворих на туберкульоз і хворих з травмами й захворюваннями спинного мозку та хребта;

— врахування попиту населення на конкретні види санаторно-курортних послуг при розробці та затвердженні загальнодержавних і місцевих програм розвитку курортів;

— економного та раціонального використання природних лікувальних ресурсів і забезпечення їх належної охорони [25].

Велике значення надається питанню розвитку курортів. Йдеться про забудову курортів, що здійснюється відповідно до затверджених у встанов-

леному законодавством порядку генеральних планів курортів, іншої містобудівної документації, заборонення будівництва на курортах промислових підприємств та інших об'єктів, не пов'язаних безпосередньо із задоволенням потреб відпочиваючих і місцевого населення, потреб курортного та житлового будівництва або таких, що можуть негативно впливати на природні лікувальні фактори [25]. Законом визначається, що з метою організації діяльності курортів юридичні та фізичні особи повинні використовувати спеціально визначені природні території, які мають мінеральні та термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропу лиманів та озер, акваторію моря, кліматичні, ландшафтні та інші умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань [25].

У Законі докладно розглядаються питання приватизації санаторно-курортних закладів. Забороняється приватизація санаторно-курортних закладів, що знаходяться на територіях курортів державного значення, використовують природні лікувальні ресурси зазначених територій і на момент прийняття цього Закону перебувають у державній або комунальній власності. Також забороняється приватизація спеціальних санаторно-курортних закладів (дитячих, кардіологічних, пульмонологічних, гінекологічних, для лікування громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи, для лікування хворих на туберкульоз, хворих із травмами і хворобами спинного мозку та хребта), що знаходяться на територіях курортів місцевого значення, використовують природні лікувальні ресурси зазначених територій і на момент прийняття цього Закону перебувають у державній або комунальній власності [25].

Цей Закон діє вже більше трьох років з дня його опублікування і використовується на всій території держави з метою подальшого розвитку курортів і санаторно-курортної галузі, надання народу України можливості лікування, оздоровлення та відпочинку. Однак слід визнати недостатню конкретність і цілу низку недоліків, які має Закон «Про курорти».

На наш погляд, не дуже зрозуміло таке:

— для чого було зроблене виділення курортів державного значення і що це дасть цим курортам;

— чому практично заборонена приватизація санаторно-курортних закладів, що значно підриває їх розвиток, оскільки не дає можливості використання коштів та інвестицій від приватних фірм і окремих осіб, а держава не має достатньо коштів не тільки на їх розвиток, але й на утримання;

— не сформульовані напрямки державної політики розвитку курортів України;

— відсутній перелік основних санаторно-курортних закладів, не визначені їх особливості;

— немає конкретики щодо джерел фінансування розвитку галузі санаторно-курортного лікування, розвитку курортів.

Державна політика в галузі санаторно-курортних комплексів на найближчі десять років повинна здійснюватися за пріоритетними стратегічними напрямами перебудови системи охорони здоров'я у цілому [4; 14; 26]. Вирішальне значення в досягненні основної мети Національної програми реформування галузі санаторно-курортного лікування та оздоровлення мають такі напрямки:

— формування політики держави щодо розвитку санаторно-курортного комплексу та управління галуззю;

— економічні засади санаторно-курортного лікування та оздоровлення;

— профілактичні засади санаторно-курортного лікування та оздоровлення;

— поліпшення матеріально-технічного забезпечення галузі;

— управління медичною наукою та інноваційною політикою у галузі санаторно-курортного лікування та оздоровлення;

— впровадження медичного страхування в систему санаторно-курортного лікування та оздоровлення;

— кадрова політика;

— формування медико-санітарної культури населення.

Можна виділити основні завдання щодо поліпшення функціонування галузі, а саме:

— впровадження механізмів державного контролю за раціональним використанням природних курортних територій, природних лікувальних ресурсів, курортної інфраструктури та основних фондів;

— запровадження системи багатоканального фінансування санаторно-курортного лікування та оздоровлення й удосконалення оплати праці медичних працівників, створення ефективних механізмів надходження в галузь додаткових коштів, зокрема заохочення інвестицій;

— розробка раціональної системи акредитації санаторно-курортних закладів і ліцензування лікарів, яка б не гальмувала, а сприяла розвитку різних видів медичних послуг у галузі охорони здоров'я, створення системи забезпечення й контролю якості послуг, які надаються санаторно-курортними закладами на основі розроблених стандартів якості, розробка рекомендацій для оцінки якості та стандартизації, зберігання та раціонального використання природних лікувальних ресурсів, препаратів, створених

на їх основі, й апробації фізіотерапевтичного обладнання;

— поліпшення медикаментозного й матеріально-технічного забезпечення галузі;

— удосконалення форм і методів управління галуззю санаторно-курортного лікування та оздоровлення на державному, регіональному та місцевому рівнях, підготовка висококваліфікованих фахівців-куртологів з організації та управління сучасною системою санаторно-курортних комплексів, здатних здійснити реформу галузі;

— здійснення заходів з децентралізації й роздержавлення санаторно-курортних закладів шляхом їх автономізації та приватизації;

— розширення прав, удосконалення організації й підвищення ефективності роботи санаторно-курортних комплексів в умовах ринкової економіки, опрацювання засобів правового захисту пацієнтів і медичних працівників, правового забезпечення реформування й функціонування галузі санаторно-курортного лікування та оздоровлення населення;

— розробка і впровадження в практику діяльності санаторно-курортних комплексів сучасних медичних технологій фізіотерапевтичного та санаторно-відновлювального лікування, ефективних методів діагностики, профілактики, лікування й реабілітації, поглиблення питань медичної деонтології, психотерапії; впровадження досвіду кращих оздоровниць України та зарубіжжя;

— пріоритетний розвиток лікування, оздоровлення та профілактики захворювань в умовах санаторно-курортних комплексів і відповідна реструктуризація галузі;

— удосконалення системи медичної освіти;

— створення умов для здорової конкуренції між санаторно-

но-курортними закладами й лікарями, що сприятиме підвищенню доступності та якості послуг, які ними надаються, сприяння індивідуальній лікарській практиці в умовах курортів і санаторно-курортних закладів;

— створення системи інформаційного забезпечення санаторно-курортних комплексів на основі широкого використання комп'ютерної техніки, уніфікації методів і засобів інформації, розвитку інформаційних мереж, централізації медико-статистичної служби;

— створення умов для сільського населення щодо можливості більш широкого користування послугами санаторно-курортних закладів;

— подолання недостатньої поінформованості вітчизняних та іноземних громадян про курортно-рекреаційні можливості України, просування санаторно-курортних послуг на внутрішньому і міжнародному ринках, пропаганда необхідності реформування системи санаторно-курортних комплексів, її мети і способів здійснення серед різних груп населення, включаючи медичну громадськість, політиків, адміністраторів і підприємців;

— підвищення рівня культури населення (валеологія), розробки форм і методів морального і матеріального стимулювання здорового способу життя.

Таким чином, державну політику в галузі санаторно-курортного лікування в Україні потрібно здійснювати за пріоритетними напрямками, що сприяють перетворенню санаторно-курортного комплексу у високорентабельну й конкурентноспроможну галузь економіки, яка здатна забезпечити ефективне підтримання та зміцнення здоров'я українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Курортні ресурси України / За ред. М. В. Лободи.* — К., 1999. — 341 с.
2. *Курорти України: минуле та сучасне / Під заг. ред. М. В. Лободи.* — К.: Томет, 2002. — 303 с.
3. *Федосов Е. Б.* Курортная система Украины // *Вестн. физиотерап. и курортологии.* — 1998. — № 4. — С. 63–65.
4. *Стратегічні напрямки розвитку охорони здоров'я в Україні / Під заг. ред. В. М. Лехан.* — К.: Сфера, 2001. — 176 с.
5. *Возможности рекреации на основных приморских курортах Европы, прилегающих регионов Азии и Северной Африке / А. М. Ярош, С. С. Солдатченко, Ю. П. Коршунов, А. Ф. Бессмертный //* *Вопр. курортол., физиотерапии и лечеб. физкультуры.* — 2001. — № 2. — С. 47-53.
6. *Голубцова Т. Ф., Кравцов В. И.* Состояние санаторно-курортной помощи детям в здравнице МЗ Украины на современном этапе // *Вестн. физиотерап. и курортологии.* — 2001. — № 1. — С. 13.
7. *Ермилов В. С.* Санаторно-курортная помощь в бывшей системе медицинского страхования Южного региона // *Мед. реабілітація, курортологія та фізіотерапія.* — 1997. — № 2. — С. 66-67.
8. *Завгорудько В. Н., Завгорудько Т. Н.* Организация медицинской реабилитации в условиях Хабаровского края. — Хабаровск: Изд-во Дальневост. гос. мед. ун-та, 1998. — 97 с.
9. *Золотарева Т. А., Колесник Э. А.* Подходы к организации системы медицинской реабилитации в различных странах // *Мед. реабілітація, курортологія та фізіотерапія.* — 2000. — № 2. — С. 45-48.
10. *Комарова Л. А.* Организационные проблемы физиотерапевтической службы и санаторно-курортной помощи // *Вопр. курортол., физиотерап. и лечеб. физкультуры.* — 1999. — № 4. — С. 43-45.
11. *Организация курортного дела в Украине: Матер. республ. конф.* — Одесса, 1995. — 93 с.
12. *Семенов Б. Н.* О некоторых спорных вопросах в курортном деле // *Вопр. курортол., физиотерап. и лечеб. физкультуры.* — 1999. — № 3. — С. 49-52.
13. *Кенц В. В., Лобенко А. А.* Актуальные вопросы организации курортного дела в Украине // *Мед. реабілітація, курортологія і фізіотерапія.* — 1995. — № 1. — С. 55-58.
14. *Кенц В. В.* Проект концепции использования санаторно-курортного комплекса в оздоровлении народа Украины // *Актуальні проблеми сан.-курорт. реабілітації: Матер. міжрегіон. наук.-практ. конф.* — Одесса, 1997. — С. 21-22.
15. *Кенц В. В., Косоверов Е. О., Андреева Н. А.* О перспективах развития санаторно-курортных учреждений в новых социально-экономических условиях // *Фізичні чинники в мед. реабілітації: Матер. І Нац. конгр. фізіотерапевтів та курортологів в Україні.* — Хмельник, 1998. — С. 13-14.
16. *Шмакова І. П., Кенц В. В.* К проблеме развития санаторно-курортного дела в Украине // *Вопр. курортол., физиотерап. и лечеб. физкультуры.* — 2003. — № 4. — С. 44-45.
17. *Шмакова І. П.* Сучасний стан і перспективи розвитку фізіотерапевтичної служби на курортах України // *Международ. науч.-практ. конф. «Медицинская реабилитация, курортология и физиотерапия».* — Ялта, 1999. — С.35-37.
18. *Шмакова І. П.* Фізіотерапія: місце, роль, перспективи застосування в санаторно-курортній реабілітації // *Проблемы развития курортного дела и туризма в Одесском регионе: Матер. науч. конф. 29–30 марта 2000 г.* — Одесса, 2000. — С. 39-41.
19. *Адилов В. Б., Требухов Я. А.* Новое в нормативно-правовом законодательстве в сфере курортного дела // *Вопр. курортол., физиотерап. и лечеб. физкультуры.* — 2002. — № 3. — С. 46-49.
20. *Рожков С. М., Биденко О. С.* Подготовка санатория к переходу на рыночные отношения // *Там же.* — 1991. — № 6. — С. 67-68.
21. *Ветитнев А. М.* Об особенностях маркетинга санаторно-курортных учреждений // *Вопр. курортол., физиотерапии и лечеб. физкультуры.* — 1998. — № 2. — С. 41-43.
22. *Дринеvский Н. П.* Актуальные вопросы организации санаторно-курортной помощи в новых социально-экономических условиях // *Вопр. курортол., физиотерап. и мед. реабилитации.* — 2001. — № 5. — С. 25-28.
23. *Бабов К. Д., Лобода М. В.* Состояние и перспективы развития медицинской реабилитации в системе АО «Укрпрофздравница» (по материалам Коллегии Министерства здравоохранения Украины и правления АО «Укрпрофздравница») // *Мед. реабілітація, курортологія, фізіотерапія.* — 1997. — № 3. — С. 2-4.
24. *Литвиненко А. Г., Дмитриева Г. А., Леонова Н. Н.* Состояние и перспективы медицинской реабилитации в лечебно-профилактических учреждениях МЗ Украины // *Фізичні чинники в медичній реабілітації: Матер. І Нац. конгр. фізіотерап. та курортологів в Україні.* — Хмельник, 1998. — С. 8-10.
25. *Закон України «Про курорти» № 2026-III від 5 жовтня 2000 року // Урядовий кур'єр.* — 29.11.2000. — № 222 (1904).
26. *Лобода М. В.* Природные курортные ресурсы Украины и их роль в развитии эффективности восстановительного лечения в здравницах профсоюзов Украины // *Международ. науч.-практ. конф. «Медицинская реабилитация, курортология и физиотерапия».* — Ялта, 1999. — С. 3-8.

